

KISS BARNABÁS

A svéd alkotmányfejlődés főbb elemei

A József Attila Tudományegyetem Államjogi Tanszékének kollektívája Kovács István professzor vezetésével 1980 óta immár folyamatosan adja közre "Alaptörvények és alkotmányok" címmel a világ alkotmányait bemutató sorozatát a Közgazdasági és Jogi Könyvtudósi Intézet gondozásában. Mint azt a munka eddig megjelent legutóbbi kötetéhez¹ fűzött előszavukban a szerkesztők már jelezték, Észak-Európa államai (Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Svédország) alkotmányait együttesen, új önálló műben szeretnék közreadni. Úgy gondoljuk, hogy tudós tanárunk és tanszékvezetőnk emlékének úgy adózunk a legmegfelelőbb módon, ha az általa megkezdett és irányított munkát folytatjuk. A jelen tanulmány is ennek a kutatásnak egy szerény részeredménye.

Nem közvetlen feladatunk, mégis elengedhetetlennek tartjuk, hogy már a bevezető sorokban röviden utaljunk a svéd alkotmánynak az ún. északi államok alkotmányfejlődésében elfoglalt helyére. A feldolgozás annál is időszerűbb, mivel a magyar, pontosabban a magyar nyelvű összehasonlító közjog, illetve alkotmányjogtudomány mind a mai napig adós maradt Európa e fontos régiója, és ezen belül a Svéd Királyság alkotmányos rendjének bemutatásával és elemzésével. Bár kétségtelen, hogy egyes részkérdésekben találunk bizonyos utalásokat Észak-Európa egyes államainak alkotmányaira a magyar szakirodalomban is, de talán elég annyit példaként említenünk, hogy a svéd alkotmányról szóló utolsó, többé-kevésbé átfogó magyar tanulmány 1928-ban jelent meg Miskolcon Bruckner Győző tollából.²

Már a fenti államcsoport (Dánia, Finnország, Izland, Norvégia, Svédország) elnevezése is némi magyarázatot igényel. Az öt ország köz- illetve alkotmányjogával foglalkozó külföldi szakirodalom arról győz meg bennünket, hogy legszerencsésebb az "északi államok" ("norden", "nordic countries", "les pays nordiques") megjelölés használata. A köznapi érintkezésben természetesen nem vétünk nagy hibát, ha "Észak-Európa országairól" vagy "Skandináv államokról" esik szó, noha ez utóbbi szoros értelemben csak három országot (Dánia, Norvégia, Svédország) foglal magában. Az északi államok közjogával foglalkozó egyik legismertebb mű okvetlenül is utal rá, hogy a "skandináv"

---

¹ Nyugat-Európa legújabb alkotmányai. Szerkesztették: Dr. Kovács István és Tóth Károly, Közgazdasági és Jogi Könyvtudósi Intézet, Budapest, 1990.

² Lásd: Bruckner Győző: A svéd alkotmány. Miskolci Ev. Jogakadémia Tudományos Értekezéseinek Tára 31. sz., Miskolc, 1928.

("skandinávién") elnevezés ma már kevésbé használatos, régebbi keltű elnevezés, mely eredetileg Norvégiát és Svédországot, majd a XIX. századtól Dániát ölelte fel.³ A történeti irodalom is ezt az álláspontot látszik igazolni.⁴ Ki kell emelnünk továbbá, hogy az öt ország parlamentjeinek és kormányainak 1952-ben létrejött széles körű regionális integrációs nemzetközi szervezete is az "Északi Tanács" (Nordic Council-NC-Nordlak Rad) néven végzi tevékenységét.

Az öt északi állam közösségét számos kötelék fűzi egybe. Az etnikai, nyelvi eredet, a társadalmi és gazdasági feltételek hasonlósága, a kulturális atmoszféra, az összefonódó, sőt sok esetben közös történelmi múlt az együttműködés bonyolult szálain keresztül a politikai és jogi gondolkodásban is sok közös vagy hasonló eredményt szült. Ez megnyilvánul természetesen a közjog területén is.⁵ E rendkívül fontos tényező hangsúlyozása mellett fordítsuk figyelmünket a svéd alkotmányfejlődés, illetve alkotmány néhány fontosabb elemére és sajátosságára.

A svéd alkotmány különleges helyet foglal el mind az európai, mind pedig a skandináv alkotmányfejlődésben. Svédország alkotmánya az északi államok legelső és egyben Európa egyik legrégebbi alkotmánya. Az 1809 és 1810-ben elfogadott négy ún. "alaptörvénnyel" megteremtődött a Svéd Királyság alkotmányos rendjének intézményes alapja. A jelenleg hatályos alkotmány - a később bemutatott folyamat szerint - jelentős változtatásokkal és több újrafogalmazás után ma is számos elemében visszamutat ezekre a történelmi gyökerekre. Ez már az alkotmány formai elemeinek, ezen belül külső megjelenési formájának vizsgálata alapján szembe tűnő lehet, hiszen napjaink Svédországnak alkotmányos rendje továbbra is a múlt századi elnevezéssel kibocsátott négy alap- illetve alkotmánytörvényre épül. A kormányformáról, (regeringsform) a parlamentről (riksdagsordning), a trónöröklésről (successionordning) és a sajtószabadságról (tryckfrihetsförordning) szóló organikus törvények együttesen az írott alkotmánynak a chartális alkotmány mellett a másik, speciális változatát képviselik, vagyis a több, de pontosan körülhatárolható alaptörvényből álló alkotmány típusát. A többi északi államban egyetlen ünnepléses alkotmánykódexszel, tehát ún. chartális alkotmánnyal találkozunk.

Az alaptörvényekre épülő svéd alkotmány formáját tekintve közbülső helyet foglal el az írott, kontinentális (chartális) és az íratlan (történeti) angol alkotmány között. Ez a tény az összehasonlító alkotmányjogtudomány szerint önmagában is elég magyarázatot ad arra a kérdésre, mi indokolja - egyébként az európai tendenciákkal összhangban - Svédország alaptörvényeinek

---

³ Nils *Herlitz*: Elements of Nordic Public Law. P.A. Norstedt & Söners Förlag Stockholm, 1969. 7.p.

⁴ L. pl. A. Sz. *Kan*: A skandináv országok története (Dánia, Norvégia, Svédország), Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1976.

⁵ L. erről pl. Nils *Herlitz* i.m., továbbá Raymond *Fusilier*: Les pays nordiques "Comment ils sont gouvernés" TOME XII. Paris., N. *Andrén*: Government & Politics in the Nordic countries. Stockholm, 1964.

(alkotmányának) hosszú életét.⁶ Az adott forma azonban ez esetben sem szakítható el a szabályozás tárgyától. Az alkotmány tartalma és formája rövid elemzés alapján arra enged következtetni, hogy mindkettő jellegzetességei történeti eredetűek, pontosabban a történelmi, és ezzel szoros összefüggésben a közjogi fejlődés sajátosságaival indokolhatók.

A svéd alkotmányfejlődés ékesen bizonyítja Kovács Istvánnak a fenti alkotmánytípusról adott leírását. "Az írott alkotmányoknak ez a válfaja főként olyan viszonyok között jön létre, amikor az adott ország nemzetközi helyzete vagy az országon belüli éles politikai ellentétek állják útját egy olyan konszenzus, vagy legalábbis olyan parlamenti többség kialakulásának, melyre az alkotmányjog legfontosabb intézményeit átfogó chartális alkotmány épülhet, ám a hatalom gyakorlásának egy-egy intézményét illetően mégis sikerül biztosítani az alaptörvényi szabályozáshoz is megkívánt minősített többséget."⁷ "Ezek az alaptörvények az alkotmány egy-egy intézményét szabályozzák, és összességükben sem fogják át az alkotmányjog alapvető intézményeit. Ez azt jelenti, hogy ezek az alaptörvények együttesen sem tekinthetők az alkotmányjog kódexének vagy törvénykönyvének. Így az általuk nem szabályozott tárgykörökben akadálytalanul érvényesülhetnek a korábbi közjogi szabályok. Innen ered, hogy az alkotmányoknak ezt a válfaját mindig különösen alkalmasnak tartották az egymástól gyökeresen eltérő politikai rezsimek közötti, viszonylag békés átmenetek elősegítésére."⁸

A svéd alkotmány kialakulása és változásai hosszú évszázadokon keresztül viszonylag szerves történeti fejlődés alapján mentek végbe. Az alkotmányjogi irodalom elsősorban a történetiség - a hagyományok, a szokásjog és az esetjog kiemelkedő szerepe -, valamint emellett az írott alaptörvényekre épülő alkotmányosság egymásra épülése folytán a svéd alkotmányjogban sok analóg vonást talál az alkotmányjog kialakulásának ún. angolszász útjával.⁹ Ennek a fejlődési útnak a fentiek mellett, illetve éppen ezekkel szoros kapcsolatban az a legfőbb sajátossága, hogy "a rendi monarchiára jellemző politikai és jogi formák felhasználásával, tehát általában a feudális jogi formák keretei között hozták létre a tökéles fejlődést kiszolgáló alkotmányjogi intézményeket."¹⁰ Míg azonban a "klasszikus" angolszász államokban még ma is nehéz tudatos határvonalat vonni a közjogi és magánjogi jogágazatok között,¹¹

---

⁶ Kovács István: A Magyar Népköztársaság alkotmányának fejlődése és az új alkotmány I., MTA ÁJI Budapest, 1988. 6. p.

⁷ Kovács István: Magyar alkotmányjog I., JATE Kiadó Szeged, 1990. 186. p.

⁸ Uo.

⁹ Idézett művében Bruckner Győző (80. p.) a svéd közjogi fejlődést nemcsak az "angol alkotmány jogfolytonosságának tagoltságához", hanem hazánk közjogi viszonyaihoz is hasonlónak találja.

¹⁰ Kovács István: Magyar alkotmányjog I., JATE Kiadó Szeged, 1990. 222-223. p.

¹¹ Vö. Kiss Barnabás: Anglia alkotmánya. In: Nyugat-Európa alkotmányai. Szerkesztette: Kovács István. KJK. Bp. 1988. 86. p.

addig Svédországban már lényegében a XVIII. században elfogadott alaptörvényekkel megtörtént a közjog és a magánjog szétválasztása.

A mai svéd alkotmány "alapköve" az 1809. június 6-án elfogadott "Kormányforma" (Regeringsform)¹² címet viselő "alaptörvény" (grundlag). E törvény mellett a XVIII. századi hagyományok szerint további három alaptörvény kiadására is sor került a parlamentről (riksdagsordning 1810), a trónöröklésről (successionordning 1810) és a sajtószabadságról (tryckfrihetsförordning 1810). Joggal vetődik fel a kérdés, melyek voltak azok a hagyományok, mi volt az a történelmi út, amelyre Svédország az alkotmányos élet korabeli berendezésénél támaszkodhatott? A XIX. századi közjog előtörténetének vázlatos bemutatásával remélhetőleg magyarázatot kapunk a svéd alkotmány- és alkotmányjog fejlődésének az előzőekben bemutatott néhány általános vonására is.

A hatalomgyakorlás jogi szabályozása és ezzel együtt a király hatalmának korlátozása igen régi keletű Svédországban. Ez a gondolat és a rá vonatkozó rendelkezések a király és a rendek erőviszonyainak megfelelően az idők folyamán számos esetben módosultak. A svéd alkotmányjogi irodalom szívesen hivatkozik arra, hogy az országnak már a XIV. század közepe óta "írott alkotmánya" van.¹³ Ezt az állítást arra alapozzák, hogy 1350-ben ún. Királyi Chartával sor került a középkori tartományi jog kodifikálására. Az így kiadott nemzeti törvénykönyv tartalmazott bizonyos rendelkezéseket a királyi hatalom gyakorlására vonatkozóan is, melyeket ezáltal alapvető "alkotmányos" szabályoknak minősítenek. A XVI. század végét követően a Chartához kiegészítések egész sorozata kapcsolódott a trónralépő királyok által tett ünnepélyes deklarációk formájában.

1435-ben Arbogában ült össze Svédország első parlamentje, a riksdag. Ez évtől ugyanis már nem csupán a tartományok képviselői, hanem a városok küldöttei is tagjai voltak az országgyűlésnek.¹⁴ A rendi parlament megerősödésére azonban jóval később, csak a XVII. század folyamán került sor. 1617-ben az első parlamenti törvényben intézkedtek a rendek összehívásának szabályairól, de a riksdag működése és hatásköre még az uralkodó belátásától függött. A rendi gyűlésen négy rend; a nemesség, a papság, a polgárság és a parasztság bírt képvisellel.

---

¹² Meg kell jegyeznünk, hogy az angol nyelvű munkák egy része az alaptörvény elnevezését "Instrument of Government" ("A Kormányzás eszköze") címmel fordítja. Ez valószínűleg azzal magyarázható, hogy a svéd alaptörvényt gyakran vetik egybe Cromwell Államtanácsa 1653. december 16-i azonos elnevezésű, a kormányzás szerkezetére vonatkozó rendeletével, melyet sokan a történelem első valóban hatályosuló írott alkotmányának tekintenek.

¹³ L. pl. Erik *Holmberg* és Nils *Stjernquist* által írott bevezető tanulmány Svédország alkotmányához. In.: *Constitutions of the Countries of the World*. Ed. A. P. Blaustein, G. H. Flanz Oceana Publications, Inc. Dobbs Ferry, New York 1985. (Az alkotmányfejlődés kronológiájának felvázolásában döntően erre a munkára támaszkodtunk.)

¹⁴ A parlament az egyes tartományok képviselőiből álló ún. thinggyűlésekből alakult ki az idők folyamán. L. erről *Bruckner Győző* i.m. 41. p.

1634-ben született meg a kormányzati berendezkedést szabályozó első "Kormányforma" címet viselő törvény, melyet több fontos kiegészítéssel 1660-1672-ig ismét hatályba léptettek. Az 1660-as kiegészítések jogilag is megerősítették a rendi parlament hatáskörét, és előírták, hogy a riksdagot három évente kötelező a fővárosban tanácskozássra összehívni. Az így kialakult "alkotmányos rendet" azonban a XI. Károly (1660-1697) és főként XII. Károly (1697-1718) uralkodása idején kibontakozó abszolút monarchia hamar háttérbe szorította.

1718-ban XII. Károly halálával Svédország mint nagyhatalom megszűnt létezni, és egyben lezárult az abszolút monarchia korszaka is. Az országra ráköszönt a "Szabadság Kora". 1719-ben egy új és komplettebb "Kormányformát" léptettek hatályba, melyet 1720-ban rögtön követett egy enyhén módosított változat. A kormányzati reformokat 1723-ban új parlamenti törvénnyel tetőzték be. (Ezt szintén gyakran nevezik alkotmánynak, különösen a történeti irodalomban.) Az alaptörvények jelentősen megnyírbálták az uralkodó jogosítványait a rendek javára. Hatalommegosztás jött létre a király, a kormány (országtanács) és a riksdag között. Két nemesi párt alakult; a "kalaposok" (hattar) és a "sipkások" (mössar) pártja. A riksdag többsége képes volt kinevezni és elmozdítani az országtanács (kormány) tagjait, akik fokozatosan csak a parlamentnek tartoztak felelősséggel. A király ünnepélyes esküt tett, hogy tiszteletben tartja a riksdag akarátát. Az országtanácsban az uralkodó elnökölt, a kormány döntéseiben azonban csak két, esetleg három szavazattal részesedhetett. A "legboldogabb kormányforma" időszaka a "rendi parlamentarizmus" intézményeinek kiépítésével nagy megújodást hozott az európai alkotmányos életbe. Az adott korszakban azonban további eredmények is születtek. 1766-ban kiadták az első sajtószabadságról szóló törvényt. Először fektették le a sajtó szabadsága és a hivatalos dokumentumokhoz való hozzáférhetőség jogi alapelveit. Ez évben került sor az első igazságügyi és közigazgatási parlamenti megbízott (ombudsman) kinevezésére is. A "szabadság korának" terméke, továbbá az alaptörvény fogalmának megszilárdulása a svéd közjogban. A közönséges törvényekkel szemben az alaptörvény módosításának és kiegészítésének szabályait szigorú feltételekhez kötötték. (Korábban az alaptörvény szövegének kiegészítése nem is volt lehetséges.) Eszerint - lényegében máig élő alapvető szabályként - az alaptörvény módosítására és kiegészítésére csak a riksdag két egymás követő ülészakának (gyakorlatilag két országgyűlésnek) a királlyal egyező akarátával kerülhet sor úgy, hogy közben választásokat tartanak. Adott időszakban a kormányformáról (1720), a sajtószabadságról (1766) és a parlamentről (1723) szóló törvényeket minősítették alaptörvénynek.

A "szabadság kora" III. Gusztáv (1771-1792) 1772 augusztusában végrehajtott vértelen katonai államcsínyével ért véget. Az új király a felvilágosult abszolútizmus szellemében uralkodott, bizonyos gazdasági reformok mellett az egyeduralmi királyi hatalom visszaállítására törekedett. A riksdag 1772. augusztus 22-én engedelmesen elfogadta az új "Kormányformát", a királyi hatalom megerősítéséről intézkedő "alkotmányt." Az országgyűlés szerepe háttérbe

szorult. A riksdagot a király belátása szerint hívta össze, ennek következtében erre uralkodása alatt mindössze két alkalommal került sor: 1778-ban, majd 1786-ban. A törvényhozás szerepe csökkent azáltal is, hogy a király önállóan is kiadhatott gazdasági és közigazgatási tárgyú rendeleteket. Az adókat továbbra is csak a riksdag szavazhatta meg, de érvényességük időtartamát nem állapította meg. A királynak külpolitikai téren csak a háború indításához kellett (volna) kikérnie a parlament hozzájárulását. Az országtanács (riksråd) és a hivatalnoki kar újra az uralkodónak és nem a riksdagnak tartozott felelősséggel. III. Gusztáv 1789-ben újabb államcsínyt hajtott végre, amely az abszolút monarchia új korszakának kezdetét jelezte. Az adófizető rendekre támaszkodva a döntően ellenzéki nemességgel szemben elérte az alkotmány kiegészítését az ún. "egyesítési és biztonsági törvénnyel."¹⁵ A szabad parasztság gazdasági mozgásterét megnövelte, a nemesség kiváltságait pedig erősen megnyírhatták. A király jogköre tovább bővült, a riksdag csak az adók megszavazásának jogát őrizte meg magának. III. Gusztáv 1792 márciusában merénylet áldozata lett a Stockholmi Operában, de "alkotmánya" 1809-ig hatályban maradt.

A mai svéd alkotmány fundamentuma, az 1809. évi "Kormányforma" elnevezésű alaptörvény keletkezésének konkrét körülményei meggyőzően igazolni látszanak az alaptörvényekre épülő írott alkotmányokról az előzőekben vázolt általános törvényszerűségeket. Az új alkotmány elfogadására rendkívül kritikus helyzetben került sor. Az alkotmányos élet rendezését - számos más európai államhoz hasonlóan - a napóleoni háborúk teremtette sajátos történelmi szituáció tette lehetővé és egyben szükségessé is. A harcok során Svédországgal és Oroszországgal és Dániával is kétfrontos háborúba keveredett. Az önkényuralmi rendszerrel elégedetlen erők a súlyos belső feszültségek hatására 1809. március 13-án letartóztatták IV. Gusztáv Adolf királyt, aki rövidesen lemondott trónjáról. Az állam ideiglenes vezetője az uralkodó nagybátyja, Károly herceg lett. Május 1-én összehívták a rendek gyűlését, mely elsőként egyhangú határozattal megfosztotta hatalmától a volt királyt és utódait, majd úgy foglalt állást, hogy az új államfő megválasztását a leendő alkotmány jóváhagyásától teszi függővé. A felülről jövő polgári forradalom eredményeinek rögzítésére rövid idő állt rendelkezésre. A riksdag május 8-án elvetette a kormány által javasolt "szűkre szabott" új alkotmánytervezetet, és maga küldött ki egy alkotmányelőkészítő bizottságot az új korszerű alaptörvény kidolgozására. A hat nemesből és kilenc nem nemesi származású képviselőből álló bizottság elnöke L. A. Mannerheim báró, a bizottság titkára, és egyben az alkotmánytervezet szellemi atyja pedig Hans Järta lett. A mintegy kétheti munkával összeállított tervezetet 1809. június 6-án fogadta el a riksdag. Svédország új alkotmányát jóváhagyta Károly herceg is, akit ezután XIII. Károly (1809-1818) néven királlyá választottak.

Az alkotmányozás körülményei nem tették lehetővé egy átfogó, a hatalomgyakorlás minden kérdésére kiterjedő modern polgári chartális alkotmány kidolgozását. Így nem kerülhetett sor például az állampolgárok

---

¹⁵ L. erről Á Sz. Kass: A skandináv országok története. Kossuth Könyvtudó, 1976. 114. p.

jogainak rendszerezett formában történő szabályozására, és egy radikális parlamenti reform végrehajtására sem. A Kormányforma a politikai élet fő kérdése, a király és a rendek (nemesség, papság, polgárság és parasztság) viszonyának elrendezésére koncentrált. Erőteljesen kidomborodott az alaptörvény sajátos nemzeti és történeti jellege. A tervezet készítői nagyban támaszkodtak a korábbi "alkotmányok" és alkotmányos jellegű törvényhozás hagyományaira. A "Kormányforma" szövegében nem nehéz felismerni az előző évszázadok alaptörvényeinek és a középkori tartományi jognak a hatását. A svéd alkotmánytörténettel foglalkozó irodalom gyakran idézi Pontus Fahlbeck lundi egyetemi tanár klasszikus mondását, miszerint az "1809-i Kormányforma Svédország paragrafusokban összefoglalt történelme."¹⁶

Az alaptörvény a hatalom dualisztikus megosztására és kölcsönös kiegyenlítésére törekedett a közhatalom két birtokosa a király és a riksdag között. Az államberendezkedés szabályozásánál külföldi intézményeket nem másoltak, noha a hatalom megosztásáról szóló politikai nézetek kétségtelenül hatottak az alkotmányozókra. A Kormányforma szuverenitás koncepciója a vele leggyakrabban összehasonlított angol parlamentarizmussal szemben eredetinek minősül az alkotmánytörténészek szerint azért is, hogy az angol király árnyékhatalmával ellentétben a svéd király és a parlament jogkörének megosztása következetesen dualisztikus, azok egymás mellett koordináltan működnek. Az 1809. évi alkotmány összességében tehát történelmi kompromisszum eredményeként jött létre a király és a rendek, illetve a feudalizmus és a polgárság erői között.¹⁷

A Kormányforma által létrehozott hatalmi berendezkedés lényegét tekintve alkotmányos monarchia. A törvényhozás döntően az uralkodó és a riksdag együttes jogosítványa volt. A gazdasági és közigazgatási törvényhozás - mint a végrehajtó hatalom része - ura a király, az adó és a költségvetés felett azonban a riksdag rendelkezett. A végrehajtó hatalmat a király az általa kinevezett és az országgyűlésnek felelős államtanács (statsråd) közreműködésével gyakorolta. A kormányzati ügyekben a király döntött, noha személyes hatalma jelentősen megcsappant az 1809. évi svéd alkotmányban.¹⁸

Az 1809. évi fordulatot követően a "Kormányforma" mellett további három alaptörvény elfogadására került sor. 1810-ben külön törvényben rendezték a törvényhozással kapcsolatos kérdéseket, noha a riksdag hatásköre már a kormányformáról szóló organikus törvényben is igen részletes szabályozást kapott. Mivel a kül- és belpolitikai viszonyok lehetetlenné tették a népképviselői rendszerre történő gyors áttérést, az alaptörvények az országgyűlés működését még rendi alapra helyezték.

---

¹⁶ Idézi Bruckner Győző i. m. 50. p., továbbá Nils Herlitz i. m. 31. p.

¹⁷ Svecija Konsztitucija i zakonodatelnije akti. Pod red. M.A. Magunovoj Moszkva, "Progress" 1983. 12. p., lásd továbbá A. Sz. Kan i. m. 129. p.

¹⁸ Az államszervezet berendezkedéséről lásd részletesebben: Bruckner Győző i. m. 51-63. p. és A. Sz. Kan i. m. 128-129. p.

Sürgősen intézkedni kellett a trón betöltéséről is, hisz a gyermektelen Károly herceg betegsége folytán Svédország lényegében államfő nélkül maradt. Az első trónöröklési törvény (1809) az örökletes trónutódlás rendjét szabályozta. 1810. augusztus 21-én a riksdag trónörökössé választotta Jean Baptiste Bernadotte francia marsallt, aki Károly herceg halála után XIV. Károly János (1818-1844) néven uralkodott. A riksdag új trónöröklési törvényben (1810) biztosította a Bernadotte dinasztia számára a koronát. Ez az alaptörvény ma is hatályban van, napjainkig e család leszármazottai töltik be a trónt Svédországban. A harmadik alaptörvény a sajtószabadságról szóló 1810-ben elfogadott törvény, melyet már 1812-ben új szabályozással váltottak fel. A törvényben rögzített rendelkezések közel másfél évszázadra határozták meg a sajtó szabadsága és a hivatalos dokumentumokhoz való hozzáférhetőség legfontosabb garanciális elveit.

A négy alaptörvényre épülő svéd alkotmányos rendben az 1975-ben hatályba lépett átfogó reformig természetesen számos változás következett be. Az egyik legnagyobb fordulópontot az 1866-ban elfogadott új riksdag törvény jelentette. Az alaptörvény által végrehajtott parlamenti reform következtében a rendi országgyűlést kétkamarás népképviselési törvényhozással váltották fel, ahol a két ház elvileg egyenrangú szerepet játszott. Az első kamara (felsőház) tagjait magas vagyoni cenzus alapján regionális (tartományok és nagyobb városok) elektori testületek választották, míg az alsóház (második kamara) képviselői a cenzusos választójog szabályai szerint választó-kerületenként szervezett közvetlen választásokon nyerték el mandátumukat. 1909-ben választójogi reformot hajtottak végre. A második kamara (alsóház) megválasztásánál bevezették a férfiakra kiterjedő általános választójogot, bár az életkori cenzust 24 évre emelték. A korábbi többségi rendszer helyett pedig az arányosság elvét alkalmazták a riksdag mindkét kamarája létrehozásánál. A nőkre is kiterjedő általános és egyenlő választójog alkalmazására csak 1921-ben került sor.

A két világháború közötti évtizedekben az 1809-es "Kormányformában" rögzített alkotmányos rend mellett, illetve annak ellenére a kormányzati rendszer fokozatosan parlamentáris jelleget öltött. A királynak el kellett fogadnia, hogy a kormánynak, - melyet formálisan továbbra is ő nevezett ki - élveznie kell a parlament többségének bizalmát, továbbá azt a tényt, hogy kormányzati ügyekben a kormány dönt, folyó ügyekben pedig az illetékes miniszter. Az alkotmányjogi felfogásban azonban az a nézet dominált, hogy nincs szükség - brit analógiára hivatkozva - a parlamentáris rendszer direkt írásos rögzítésére az alkotmányban. Tudomásul vették az "élő rendszer" és a történeti alaptörvények eltérését, és a gyakorlatban érvényesülő alkotmányosság jelenségére helyezték a fő hangsúlyt. Az alaptörvényben csak kisebb változtatásokat hajtottak végre, az alkotmány átfogó revíziójára azonban nem került sor. A második világháborút követő alkotmányos reform-vitákat megelőzően csupán a sajtószabadságról szóló 1812-es alaptörvényt helyezték hatályon kívül 1949-ben egy új organikus törvénnyel.

Az 1950-es években nagy fordulat következett be az alkotmányjogi gondolkodásban. Uralkodóvá vált az a nézet, hogy az írott és az élő alkotmány

súlyosabb ellentmondása esetén az írott szabályozásnak kell elsőbbséget kapnia. Ez a válasz felel meg jobban a svéd jogi hagyományoknak, és ez a felfogás vezetett el végül az alkotmányos reformok szükségességének felismeréséhez is.

A parlamenti kamarákról, a választási rendszerről és a referendumról folyó politikai viták alapján világossá vált, hogy megérett az idő az alkotmány modernizálására. Az első e kérdéskörrel megbízott parlamenti bizottság kiküldetésére 1954-ben került sor. A munkálatok során felismerték, hogy a parlamentáris rendszert nem lehet egyszerű változtatások útján korrekt módon összhangba hozni az 1809-es szabályozással, az idejétmúlt, nem megfelelő régi alaptörvényt tehát új alkotmánnyal kell felváltani.

Az alkotmányos reform előkészítésével megbízott első bizottság 1963-ban készítette el a jelentését. A bizottság azonban nem volt egységes a legfontosabb politikai kérdések egyikében sem, nevezetesen az egykamarás parlament bevezetésében, illetve az arányos választási rendszer felülvizsgálatában. Sok kritika kísérte a bizottság álláspontját az állampolgári jogok és szabadságok tekintetében is. Az eredmény egy újabb bizottság kinevezése volt.

A második alkotmányozási reformmal megbízott bizottság tevékenysége már eredményesnek bizonyult. Így 1969-ben sor kerülhetett az alkotmány részleges reformjára, mely az 1809-es "Kormányforma" keretei között jelenítette meg a parlamentarizmus kormányzati rendszerét. Döntés született az egykamarás parlament létrehozásáról. A szigorú arányosság követelményeinek megfelelően pontosították a választási rendszer szabályait azon pártok között, akik elérik az országos szavazatok 4 %-át. Bekerült továbbá az alaptörvény szövegébe a parlamentáris kormányzás alapelveivel összhangban a kormány parlamenti felelősségének és bizalmatlansági szavazás útján történő elmozdíthatóságának szabálya.¹⁹ A reformok a parlament újjáéledését eredményezték a 70-es években Svédországban.²⁰

Az alkotmányozási folyamat azonban nem állt meg. A kormányformáról és a parlamentről szóló új alaptörvények tervezetét a bizottság 1972-ben készítette el, mely a kormány vitája után 1973-74-ben került a riksdag elé. A törvényhozás 1974. február 7-én fogadta el a sajtószabadságról szóló alaptörvény módosítását, február 27-én és 28-án pedig a kormányformáról, illetve a riksdagról szóló új szabályozást. (Meg kell jegyeznünk, hogy ez utóbbi törvény a hatályos alkotmányjog szabályai szerint "közbülső" helyet foglal el az alaptörvények és a közönséges törvények között. Módosításának szabályai ugyanis csak részben esnek egybe az alaptörvények módosításának szigorú követelményeivel.) Az évszázados történeti alapokra építkező átfogó intézményes alkotmányi reform 1975. január 1-én lépett hatályba. Kiemelést érdemel, hogy a

---

¹⁹ A svéd parlamentarizmus mai működéséről l. pl. Eric *Lindström*: *The Swedish Parliamentary System* The Swedish Institute. Stockholm, 1982.

²⁰ Pokol Béla: *A polgári parlamentek működése. Jogtudományi Közlöny*, 1981. 6. sz. 530.

korábbi "kormányformák" általában nagy társadalmi konfliktusok, háborúk és forradalmak után születtek. Céljuk a hatalom szerkezetének átrendezésére irányult. Ezzel szemben az új "Kormányforma" ellenkező helyzetben fogalmazódott. Szabályai döntően a gyakorlatban már elő alkotmányos helyzetet rögzítették, azokat a legfontosabb politikai változásokat intézményesítették rendszerezett formában, amelyek 1969-ben már megtörténtek.

Az 1975-ös alkotmányreformot követően az alaptörvények több esetben szorultak kisebb-nagyobb jelentőségű korrekcióra. Az 1976-os év jelentős fordulatot hozott Svédország politikai életében, mivel a szociáldemokrata párt elvesztette több mint negyven éves politikai vezető szerepét. A riksdag 1976-77-es rendes ülésszakán számos módosítást és kiegészítést fogadott el a kormányformáról, a parlamentről és főként a sajtószabadságról szóló törvényekhez. A kormányformáról szóló alaptörvényt 1978 és 1979-ben szintén módosították. A változások döntő részben az állampolgári jogok és az alkotmányosság garanciáinak területére estek (nők egyenjogúsága, az alapvető jogok és szabadságok korlátozhatósága, a törvényhozás alkotmányosságának bírói ellenőrzése stb.) 1979-ben módosították a trónöröklési törvényt is, mely szerint a Bernadotte család női leszármazottainak a férfakkal egyenlő jogon lehetőségük van trónra kerülni.

A fenti tanulmány az alkotmány fejlődésének főbb elemei felvillantásával igyekezett bemutatni a Svédország által megtett sajátos és irigylésre méltóan egyenletes utat a stabil politikai és közjogi rendszer kimunkálásában. A történelmi tapasztalatok és a modern alkotmányos rendszer intézményes megoldásai esetleges hazai hasznosításakor ezekről a tanulságokról nem szabad elfeledkeznünk.

BARNABÁS KISS

THE MAIN ELEMENTS OF THE DEVELOPMENT OF THE SWEDISH CONSTITUTION

(Summary)

In the introduction the essay describes the general and special characteristics of the development of the Swedish Constitution comparing it to the specific public law features of the so-called nordic countries (Denmark, Iceland, Finland, Norway and Sweden). Next the author analyzes the specific features of the constitution of the Swedish Kingdom. The Constitution of Sweden, based on several but concretely determined fundamental acts from formal point of view is a transition between the written (chartered) and non -

codified (historic) constitutions. The study points to the fact that this is the consequence of the particular compromise development of historic and public law. The prehistory of the fundamental acts passed in 1809 and 1810 reveals the elements which certify the originality of the Swedish Constitution besides the Anglo-saxon type way of constitutional development. Furthermore the essay presents the circumstances of the birth of the constitutional acts - Form of Government, Parliament Act, Act of Succession and Freedom of the Press Act - and the most significant changes of the Constitution that have taken place during the last two centuries up to now.

KÓNYÁNÉ SIMICS ZSUZSA

A blankettákkal kapcsolatos problémák rövid elemzése

I. Az általános szerződési feltételekről általában

A tömegmértű termelés és a tömeges üzleti vagy ügyfélkapcsolaton alapuló szerződéskötések szükségszerű következményeként terjedt el világszerte az az általánosítást, egységesítést és egyszerűsítést célzó, a blanketták alkalmazásában megnyilvánuló korszerű módszer, amely a szerződés tartalmának standardizálásához vezetett. A tömegtermelés körülményei között, a nagy számban jelentkező, azonos tárgyú ügyletek létrehozásánál, lebonyolításánál ugyanis szinte megvalósíthatatlan az, hogy a hasonló termékfajták vagy szolgáltatások rendszeres, széles körben történő értékesítésével illetve nyújtásával foglalkozó szervezetekkel kötött szerződések a hagyományos értelemben, tájékozódás után a partnerekkel egyenként lefolytatott tárgyalások során alku eredményeként kialakuló akaratmegegyezést tükrözzenek. Ehelyett a szerződés tartalmává való kikötéseket előre kidolgozzák, formába öntik és ezekhez csatlakozik elfogadó nyilatkozatával a másik fél, úgy, hogy kitölti és aláírja a formanyomtatványt, amely – vagy szövegében vagy rendszerint a mellékletére utalással – tartalmazza az általános szerződési feltételeket. A hagyományos szerződéskötési elvek érvényesülésének látszata ilyenkor is megvan. Valójában azonban ezek a szerződések tartalmuk egyoldalú meghatározottságával, a felek egyenjogú partneri kapcsolatának hiányával, a kölcsönös szerződéskötési tárgyalások elmaradásával jellemezhetők.

Az ily módon lebonyolódó szerződéskötésre illetve szerződésre – a szigorú elhatárolásra súlyt nem fektetve – többféle, lényegében azonos vagy hasonló tartalmat takaró elnevezés használatos: általános szerződési feltételek illetve az azok felhasználásával létrehozott adhéziós szerződés, szabványszerződés, standardizált szerződés, blankettaszerződés. Mivel törvényi fogalom meghatározás nem áll rendelkezésre, úgy gondoljuk, hogy kiindulópontként indokolt egy kissé pontosabb körülírást nyújtani a vizsgálat tárgyává tett jogintézmény meghatározó jegyeit illetően. A vonatkozó irodalmi kísérletek közül a főbb lényegi sajátosságokra való rávilágítás érdekében azt a – hatályos szabályozáson már túlmutató – megközelítést tartjuk legkörülményesebbnek, amely szerint általános szerződési feltétel minden olyan, valamely személy által a szerződéskötéskor használt, nem címzett, általában egyoldalúan kialakított tartalmú dokumentum, amelynek az a rendeltetése, hogy